

lete ta sarasola

beste bi olerkari gazte gaurkotasunez beterik

juan san martin

Xabier Lete eta Ibon Sarasola ditugu beste bi olerkari gazte gaurko munduari aurrez-aurre. Bai batak eta bai besteak ondo dakite gaurko joeren berri.

Oraindik egiazko poema nagusi baten jabe ez dan euskera, badijoa giroz egokitzen. Baiñan, mundu onek daraman martxan, orainezkero, gure poema nagusia ez dugu arkituko gizon bategan, baizik askoren arteko alkartasunean. Orrela, gure jatorrizko izakera eta gaurko mendearen alkargo izakera egiztatuko degu.

Baiña, jatorriz, badegu aitzu bear ez degun poema oso bikain bat, erri gutxik duten bazelakoa: gure erri-kantak eta gure bertsu-zarrak betetzen dutena da. Erri gutxik duten bezin ona eta guk oberik nekez sortu genezakean aifakoa. Ta, badirudi ez gerala konturatzen.

Azken urte auetan, olerkari gazteak dakarte beren eragin bizko-
rrez aize berri osasungarria euskerarentzat, narzismoak eta txaubi-
nismoak alde batera utziaz, literaturaren onerako. Lizardi ta Laua-

xeta beren garaiko maillara dijoa. Baiña era berriz. Sarasola berak ongi aitortzen duen bezela: **Lizardi'ren jarraille naiz**, poesian esaten duan bezela:

"Ni ere lizarditarra naiz.
Bai, naiz.
Lizardi'ren jarraitzaille naiz
ni ere eusko-bidaztearen kanta
ikasten ari naizelako
nik ere noranaiko nahi dudalako euskera
soña zâr, berri gogo
azal orizta, muin betirakoa
izar urdinetarañoko asmoz...
bainan batez ere
Lizardi'ren eran idazten ez
dudalako
(zeren,
bestela,
Lizardi'ren imitatzailea izanen nintzake)
Poeta berriak
luma berri bat hartu zuen
gauza zaharrak era berrian esan zituen
bide berriak urratu zituen..."

Ez zaigu ajola bear Lizardi ta Lauaxeta'ren maillakoak diran ala ez. Gure olerkaritzak bear zuan gaurkotasuna arkitu dute oraingo poeta gazteak, eta aski da. Bi aiek, beren denboran, soillik ziran, ta orain ugariago ditugu. Aurtengo "Agora"-ko sariketa izan degu agiririk onena au egiztatzeko. Bertan presentatu ziran amar lanetatik lau, aspaldiko urtetan gure artean ezagutu ez degun erakoak dira. Erderaz ere, nik neuk, ez dakit obeagorik irakurri dedan.

Lau poemen izenak auek ziran:

- 1) **Pekatu zaharrak eta sifisimen berria**
- 2) **Ahuntzaren gauerdiko eztulak**
- 3) **Bidez bide**
- 4) **Mindura gaur**

X. Lete, I. Sarasola, J. Azurmendi eta E. Erkiaga-renak dira ordena berean. Zein baiño zein obeak.

Erkiaga, aspalditik ezagun degu goi-maillako olerkaritzan eta orain datorkigu bere era berriagoan obetuagotuta. Azurmendi'ren berri igaz eman nuan "Zeruko Argia"-n, ikusi 132'gn. zenbakian (iraillaren 5'ekoa, 1965) **Bi olerkari gazte munduaren orduan, Azurmendi eta Lasa.** Orregaitik, gaur, Lete ta Sarasola dakarzkida euskeltzaleen begietara, merezi duten abegi onez begiratu dezaten.

* * *

Xabier Lete Bergaretxe, Oiartzunen jaio zan 1944'an. Batxillerato elementala estudiatu zuan Donostian. Fabrika batean enplegatu da, baiña uste det orain soldaduzka egiten dagoala or nunbait. Iñoiz "Z. Argia"-an idazten du, ta Oiartzunen teatru talde bat bada berak eratua. Geien bat ortik ezagutzen degu, baiña ez olerkaritzatik.

Bere poeman, Lete'ri nabari zaio oiartzuarra dala, izkuntza aberatsa ta indartsua bai du. Esangurak irrikitzen daramate kanta errebelatuen bidetik. Bai bide egokia gazte zintzo batentzat, gaurko egoera ustel onetan. Ausarta da, gaztaro zintzo baten ideiaz jabeturik. Oso uleterreza, olerkari gutxi diran erara. Or ere agiri du zintzotasunik aski. Gai soziala darabil gizon umillen alde:

"Goseak gose ikusi ditut
zazpi ijitu kalean
eta sei gizon eleganteak
zeruaren egalean,
beti gertatu oi dan bezela mundu ontako aldean,
batzuek ondo bizi dirade
besteak modu txarrean".

Orrela, apal eta arin, egiten du gure ondasunen inbentarioa:

"Gure izakera jatorra,
meza, ezpatadantza, euskera gaxua,
dibidendoak,
belarrimotzak, koreanoak,
iru milla peztako soldat ugaria".

Ta bertatik datorkigun oiñordekoari ere eskeintzen dio bere kanta. Errekak ematen bai dio ispirazio gaia:

"Erreka zikiñak izketan asi zanean onela esan zuen:

zuek usteldu nauzute, zuek,
anima milla peztakoz forratu dezuten hoiiek”.

* * *

“Herri eroria, herri ezereza,
herri ahuldua,
arraza eta kuraia
galdu zituen herri trixtea,
hor dituk
hor doazik
ik merezi ditukan ur illunak,
ik sortu ditukan lokatztegi lirdinga hoiiek.
Begira itzak eta egin zak kontu
ire animaren spillu dirala...
Urumea
Urola
Oria,
negargarria baida zuen koloria”.

Ori da izan ere gaurko parabola:

“bi ta bi, bost; eta bi, zortzi”.

Orregaitik:

“egunak milla, gau
ekarri ditu geroztik,
eta gauak egunik ez du ekarri”.

Ala ere, askok eta askok, ez entzunarena eta ez ikusiarena egingo dute. Ta, aurrera ere:

“gure euskera gaxua, aingirak,
angulak,
poesiaren poesia,
arrai gaxuak dirutan itoak
nausiak
bein esan zualako
erreka hau nerea da
ministerioak eman didalako”.

Baifia, ez da guzia etsipenezkoa. Lete'gan gizon bat dago Gizonarekin sinisten duena, ta gaurko soziedadearen egoeraren aburu zorrotza egin ondoren, poemaren azken partea, itxaropenez ornitzen du.

Bere poeman gaurko soziedadea salatzen du, ta salakuntza ondorean, gizonarengan jartzen du esperantza, gizarte obeago batearuntza. Orregaitik, diot, azken poemak ez dirala orren etsipenezkoak, tristuragarritzko sentipen batek eragiñak badira ere. Barnean tinkaturik daraman tristurak ez bai dio beste ezer ematen bere ezpainetara.

Ta, "poesiaren poesia" bein eta berriz salatuko du azken orduan ere. **Poeta hoi**ek izenburutzat daramaten olerkariak dira, orretzaz, ifioiz euskeraz irakurri ditudanik onenak. Onenak, errazoiz beterik eta ondo tajutuak diralako. Izan ere, txori politeri, inguma txanbeliferi, lore apaiferi, ta norperaren barnean ez dagoan nekazari gizarajoari sentidurik gabe kantatzen eman ditugu gure indarrak; begien aurrez-aurre izan degun egi mingotzeri iges egifiaz. Errezagoa eta konpromisu gutxiagokoa baida.

"Ai, poeta!
Gogorra izango da
zuretzat
azken juizioko eguna".

Bere barneko sentimentuen garra obeto konprenitzeko bi poema labur oso-oririk kopiatuko ditut. Au da **Egunsentian**.

Laister etorriko naiz zuregana.
Bai. Zu, gizon zeran hori,
zu, egarri zauden hori.
Ekarri dizut zuk eskatu zenidan
lokarri lastangarria,
maitasuna.
Kementsu.
Egitsu.
Artu zazu zugan betetasuna.
Aita batek bezela ez dizut ematen,
adiskide bezela baizik.
Zure bizitzan bakardadea
sentitzen dezun adiskide hori,
utsunea ustu,
bakardadea bete,
mugak zapaldu,
begiak argiz lilluratu,
bihotzaren samifnak aldendu
nahi dizkitzut.

Orduntxe, gogo zabalak estutzen
asiko dira,
zureak eta nereak.
Zure presentzia eta nerea bat egingo dira,
eragozpen guztiak bentzituaz.
Gure poz eta mifiaren sentiduan
sakonduko degu,
gertakizunen oifiarri eta ondorioak ikusiaz.
Gure adiskidetasunetik indartsuagoak
aterako gera,
gizon guztien aterpe zoriontsu izateko.
Orduan...
Gizonen nahiak gugan kabituko dira,
gizonen negarrak gugan txukatuko
lurbira osoa garbituaz.
Gizonen aberastasunak ugaritzen asiko dira,
danon serbitzurako jarriaz.
Bai. Laister etorriko naiz zuregana.

Au da bere **Gizonaren sifalea.**

Palestina'ko bide legorretan
oin zaurituak
gizonaren sifalea utzi dute.
Lehenago harriak gogorrek ziren,
egarriz itoak;
lehenago zelaiak legorrek ziren,
gari gosetuak,
baiñan Kristo'ren oifiak
laztandu zituen ezker
desertuko zuztarrak ere
loretan piztu ziren.
Nik oin haiekin egiten det amets,
amets asaldata,
eta gizonaren nekeak
zapaldu zituen bide hoietan
egon nai nuke beti,
amets zauritua.
Munduko bide legorretan
beste oin batzuek
uzten dute gizonaren sifalea.

Oin nekatuak, geldiak,
 loiez zikinduak,
 milla pekatuz zikindurikako
 gizonen oifi etsituak.
 Gosea, otza,
 gerra,
 tristura,
 bakardadea
 eta illuna
 ezagutu dituzten
 gizonen oifi odolduak.
 Eta Galilea'ko gizonaren
 sifialetan
 ibiltari berrien sifialeak
 ikustean,
 negarrez konprenditu det
 nola gizonen ofiazean
 Kristo dijoan.
 Mundu guziko bide legorretan,
 bide estuetan,
 bide etsietan,
 gizonaren ofiazearen barruan
 dijoa Kristo,
 Kristo dijoa.

Orrelako poesiak ez du adierazpenik bear. Ta, Lete'k, gizonkiro azalduko du, gizon bakoitzak gutxienik bear duena:

"Ogia,
 aizea,
 itsasoa
 eta maitasuna
 egunero behar ditut bizitzeko.
 Ukaten zaizkigun gauz hoiek.
 Egunero behar ditut bizitzeko".

Au da gaurko gizonaren karraxia, ta ez Rilke ta Juan Ramón'en poesiaren poesia. Au da lagun urkoa maitatzea. Au oiartzungoaren oiartzuna.

* * *

Ibon Sarasola Errazkin, Donostian jaioa da 1946'an. Batxillera-

toa estudiatu zuan eta orain injiniero ikasten ari da. Au ere "Zeruko Argia"-ko idazletzat ezagutzen degu.

Konturatu ez baginian ere, bere barnean poeta on bat daramanetakoa degu au ere. Gure artean ifloren tajurarik izatekoan, Mikel Lasarena du. Ta orrek ere asko esan nai du bere alde.

Gazte onek, olerkaritzan sartzeko, orrela eten du bere ixiltasuna:

"Mingaina
mintzatzen da
eta
Egiak
azken-juizioan erantzungo
du".

Orrekin ongi-etorria irabazia du. Beste era bateko oiartzuna dakar Sarasolak. Aideak billatu bear bagenituzke, Lete'k Aresti'ren aldera jotzen duala esango nuke, eta Sarasola'k Lasarengana.

Lete'k poema guzian zaintzen du gaiaren aldeko batasun bat. Sarasolak berriz ez du bereetan orrelako batasunik, baiña ez da alegindu ere egin orretara. Bere era azkenaldiko bolara aldera dioja, experimental erako poesiara. Ta, bakoitza bere maillan, biak dira oso onak.

Asieran C.A. Debussy'ren "Bainan ni ez naiz gaurko musikoa;/ agian biarkoa, edo etzikoa...", dakar, eta idea ori arturik:

"gaur eguneko herriak
ene hitzak on-hartzen ez
baditu
biarkoari mintzatuko naiz
edo
etzikoari".

Baiña, Ibon; ik ori esatera, nik zer esan bear diat? I, inguru onean finkatzen aiz, baiña ez ni. Pena diat zuen adifiekoe ez izatean. Ez gazteago izateagaitik, baizik nere adifiean kidekoak izatiagaitik. Ni beti bakarti arkitu nauk. Nere pentsaerak eta sentierak ixildu nizkian iflorik konprenituko ez ninduan beldurrez. Ta, orain zuek zatozte nik esan nai nituanak esaten, ta gaifera nik esan al nizkian baiño askozaz obetoago. Azurmendi, Lasa, Lete ta i bezelakoeri irakurri ondoren, etxakiat zertarako idazten dedan ere. Orain ikusten diat euskal literaturan aspalditik gogoko nuan joera, nere luma

aulak arkitu ezin zuana, alde batetik ezifiez eta bestetik nere burua bakardadean galdurik ikusten nuelako. Maiz pentsatzen diat, ni, gure errian beranduago edo Europako erresumaren batean lenago sortu bear nintzala.

Guzi auek gaitik, ez naiz arritzen oraingo olerkari gazteak bazterrak sutsu aztertzen jardutzea:

“Gabriel Arestiri
esan behar diot
maillu guztiak
poesia direla
bainan ez
poesia guztiak
maillu
Maillu guztiak eta poesia guztiak”,

Azaltzen dizkigun zenbait kultismo ataletatik ikusi genezakeanez, nabari du iturri onetatik edaten ikasia dala, ta bere gogoko dituenen aria ematen digu:

“Claude Debussyren

	la bemol nagusia
James Joyceren	denpora trasbersala
Tristan Tzararen	l'authentique bruit
Igor Strawinskyren	erritmo-apur hamorratua
Marcel Prousten	the-katillua
Franz Kafkaren	makila ikaratia
Bela Bartoken	zortziko arkaikoa
eta Leon	Felipe, aizea

pensa-ezifia pentsatzeko
esan-ezifia esateko
idatzi-ezifia”.

Jenerazio bakoitzeko gazteri berria bere giroko munduan bizi dala ulertzen ez dutenak, ifioiz ere ezin konprenitu girotzen duan guna. Ta, jakin bezate konprenitzen, ez dutenak, ez dutela kontra jartzeko eskubiderik. Ez konprenitze ori ez baida gazteen errua.

Sarasolak, nik dakidanez, lenengo aldiz dakar euskerara poesia konkretua. Era berri esperimental. Ta, gure artean landua balitz Lete'ren erako positibismoan errotutako olerki sozial ori, Sarasola'ren poesia esperimental ori ere obeki konprenituko zan. Poesia artea danez, gizonak artean sorketa du bere egintza nagusia, ta alde ortatik, Mikel Lasaren besotik datorkigu Ibon Sarasola.

Sarasolak ondo daki poesia konkretuaren berri. Bere guzia ez dago molde oietan, baifia bai parte aundi bat. Batez ere **6 Poema haundi 6**, dalakoa. Bere bertsoeri, esaten dienean "goitik behera herortzen dan ene hitz merkea", sentidu plastika bat eman nai dio. Orregaitik edo esaten du:

"Ene barnean
daramaten astoak ez du
flauta kasualidadez jo".

Bide batez Iriarteren alegi zaarrari adarra joaz.

Poesia konkretu orren molde askoren artean era oiek azaltzen ditu:

"Parkean,
azkenengo horria
herortzen
dan
bi
tar
tean..."

"Negar egin behar
izanen dut
zeruruntz hondatzen
diran
horrenbeste globo
txuri—
ori—
urdin—
gaitik".

Jakifiekoa da iritzi guziak ez dirala ados etorriko. Poesia konkretu ori zergaitik egiten duan?

"Ñork ez daki zer dan poesia.
Nik ez dakit zer,
bainan
alor agortuak
ez du fruturik emango
nik aingura eta denpora emango ditut
nork emango du gehiago?"

Eztenkada onekin lasai geldituko da gure olerkaria.

Zintzo agertzen baidu:

"Ni ez naiz eskolastikoa.
Aquino'ko Tomas'en ospea
txalo-txapelketa baten
ittota hil zen".

Bere molde ugarian errefrau erara ere jardutzen da. Ezifiezko gauzak, baiñan ez alperrik, ederki azaltzen daki:

"Taferna bat nere bidean
arkitu gabe
Donosti'ko Parte Zaharra
igaro dut".

"Musean eginaz
—hogeitamaika, duplak—
Euskal-Herri guztiari
eskutik
irabazi diot".

"Gazte naiz:
illargia harrika ausi dut".

"EZ DAKIT HIL
dan, bainan dana dala
telefonoz deituko
digu".

Umore eztenkaria maiz erabiltzen du. Obeto esan, badu ortan ere maixutasun bat, beste zati onetan ere agertzen duan bezela:

"Sorte txarra dugu euskaldunok: Munduko hizkuntzarik zaharrenez hitzegitea tokatu zaigu. Euskaldunok gauza inportanteak azkene-rako uzten omen ditugu: Horregaitik ez bide dugu oraindik gure literaturaz serioски jardun.

Bainan nik
anima
bandera
arbola
pekatu...
idazteko erabakia
hartu dut
zeren
ez
du
euskerak
lehengo klaseko hiletarik nahi”.

Ta, berak esanarren: “bakarrik jaio nintzen geroztik / beinere ez bai dut inor maite izan”. Nik uste, maitatua dala maitatzen dakielako. Orregaitik, une batean, uts-utsik dio:

“Zure bihotzaren
sakontasunan
galdu egin
nintzen”.

* * *

Azurmendi, Lasa, Lete, Sarasola: zuek bezelako gazteak diran artean pizturik izanen da euskaldungoaren garra; zuek jaso bai dezute euskal olerkaritzan bearrezko zuan maillara.